Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2013, sen. zn. 29 ICdo 11/2012, ECLI:CZ:NS:2013:29.ICDO.11.2012.1

Číslo: 66/2013

Právní věta:

Je-li popřeno právo na uspokojení pohledávky ze zajištění v poměrech předvídaných ustanovením § 196 odst. 2 insolvenčního zákona, pak bez ohledu na důvody popření (tj. bez ohledu na to, zda je popřena /jen/ pravost /existence/ pohledávky vůči osobnímu dlužníku /odlišnému od zástavního dlužníka, ohledně jehož majetku je vedeno insolvenční řízení/, nebo zda je popřeno /jen/ právo na uspokojení ze zajištění /aniž by byla zpochybněna existence pohledávky vůči osobnímu dlužníku/, popř. zda je popřena jak existence pohledávky, tak i právo na uspokojení ze zajištění), podává žalobu na určení práva na uspokojení pohledávky ze zajištění věřitel pohledávky.

Žalobu na popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění podanou insolvenčním správcem, jenž s účinky podle ustanovení § 196 odst. 2 insolvenčního zákona popřel právo na uspokojení pohledávky ze zajištění, soud jako podanou neoprávněnou osobou odmítne (§ 160 odst. 4, věta první, insolvenčního zákona); ustanovení § 198 odst. 3 insolvenčního zákona v daných poměrech aplikovat nelze. Skutečnost, že taková žaloba byla insolvenčním správcem podána dříve, než podal žalobu na určení práva na uspokojení ze zajištění věřitel, tak není překážkou, která by bránila tomu, aby následně podanou žalobu soud projednal a rozhodl o ní (není překážkou podle § 83 odst. 1 o. s. ř.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 28.02.2013

Spisová značka: 29 ICdo 11/2012

Číslo rozhodnutí: 66

Číslo sešitu: 6

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Incidenční spory, Insolvence

Předpisy: § 159 odst. 1 písm. a) IZ
§ 196 IZ
§ 201 odst. 2 IZ
§ 80 písm. c) o. s. ř.
§ 83 odst. 1 o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v Praze k odvolání žalobce usnesením ze dne 4. 1. 2012 potvrdil usnesení ze dne

22. 9. 2011, jímž Krajský soud v Praze (dále jen „insolvenční soud“) – odkazuje na ustanovení § 83 odst. 1, § 103 a § 104 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu – zastavil řízení pro překážku litispendence.

Odvolací soud přitakal insolvenčnímu soudu v závěru, podle něhož projednání žaloby, jíž se žalobce po žalovaném domáhal určení, že jeho vykonatelná a zajištěná pohledávka ve výši 22 155 821,92 Kč s právem na oddělené uspokojení ze zajištění v žalobě specifikovanými nemovitostmi ve vlastnictví dlužníka (dále jen „nemovitosti“), došlé insolvenčnímu soudu 2. 5. 2011, brání řízení vedené u insolvenčního soudu pod sp. zn. 41 ICm 1036/2011 (zahájené dne 22. 4. 2011 – dále též jen „související řízení“), ve kterém se insolvenční správce domáhá vůči žalobci určení, že pohledávka žalobce přihlášená do insolvenčního řízení úpadce jako pohledávka vykonatelná a zajištěná v částce 22 155 821,92 Kč není po právu a není zajištěna majetkem dlužníka.

Přitom zdůraznil, že v obou případech „jde o stejné účastníky, stejný skutkový stav věci a stejný žalobní návrh“, s tím, že „obě řízení se liší pouze tím, že žalobce v tomto sporu je ve sporu vedeném pod sp. zn. 41 ICm 1036/2011 v postavení žalovaného a žalovaný v tomto sporu je v postavení žalobce“. Na zmíněnou situaci – pokračoval odvolací soud – „pamatuje“ ustanovení § 198 odst. 3 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), podle něhož vyjde-li v průběhu řízení o žalobě na popření nevykonatelné pohledávky najevo, že popřená pohledávka je pohledávkou vykonatelnou, není to důvodem k zamítnutí žaloby, žalovaný je však v takovém případě povinen prokázat důvod svého popření podle § 199 insolvenčního zákona. To platí podle odvolacího soudu i v případě, že probíhá řízení o popření vykonatelné pohledávky a v průběhu řízení o takové žalobě vyjde najevo, že popřená pohledávka je pohledávkou nevykonatelnou. „I když je žalobní petit v tomto sporu vymezen pozitivně, a v pořadí v prvním sporu je vymezen negativně, rozhodnutí soudu o každém z nich má v insolvenčním řízení stejný právní důsledek, a to určení, zda žalobce má či nemá za dlužníkem pohledávku ve výši 22 155 821,92 Kč s právem na uspokojení ze zajištění ze zastavených nemovitostí“.

Dále odvolací soud doplnil, že „právní postavení žalobce jako přihlášeného zajištěného věřitele se v insolvenčním řízení nezmění v jeho neprospěch ani v případě, že insolvenční správce svou žalobu na popření vykonatelné pohledávky vezme zpět poté, kdy toto řízení bude již pravomocně zastaveno pro překážku litispendence. Právním důsledkem zpětvzetí žaloby insolvenčním správcem bude to, že jím popřená pohledávka je zjištěna. Také insolvenční správce má totiž v insolvenčním zákoně stanovenou zákonnou hmotněprávní prekluzivní lhůtu k podání žaloby na popření vykonatelné pohledávky, a to v § 199 odst. 1, a jestliže tato lhůta správci marně uběhla (např. proto, že včas podanou žalobu vzal zpět), platí, že v takovém případě je pohledávka zjištěna. Je právně nevýznamné, zda ve skutečnosti jde o pohledávku vykonatelnou či nikoliv. Ukáže-li se, že fakticky je popřená pohledávka pohledávkou nevykonatelnou, neznamená to, že neexistuje, ale má to jen procesní důsledek v eventuálně probíhajícím incidenčním sporu v tom, který z účastníků má ohledně pohledávky důkazní břemeno o svých skutkových tvrzeních. Jestliže však poběží pouze spor o žalobě insolvenčního správce na popření vykonatelné pohledávky a správce vezme svoji žalobu zpět, bude se v insolvenčním řízení na pohledávku žalobce v tomto sporu pohlížet jako na pohledávku zjištěnou a dojde k jejímu uspokojení bez ohledu na to, zda jde o pohledávku vykonatelnou či nikoliv.“

Proti rozhodnutí odvolacího soudu podal žalobce dovolání, které má za přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř., namítaje existenci dovolacího důvodu podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., tj. že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Dovolatel akcentuje, že v projednávané věci se domáhá primárního určení, že jeho pohledávka je pohledávkou zjištěnou (ve smyslu ustanovení § 201 odst. 2 insolvenčního zákona) a eventuálně (sekundárně) určení, že jeho pohledávka je po právu, přičemž předmětem řízení vedeného u insolvenčního soudu pod sp. zn. 41 ICm 1036/2011 je pouze určení, že pohledávka žalobce po právu

není; již z tohoto důvodu rozhodnutí soudu nižších stupňů neobstojí.

Dále dovolatel poukazuje na rozdíl mezi oběma řízeními v tom směru, že v projednávané věci je žalobní návrh formulován „pozitivně" a v související věci „negativně"; předmět zmíněných věcí tudíž není „toutéž věcí", a to ani při posouzení „sekundárního" žalobního návrhu a žalobního návrhu v souvisejícím řízení. V této souvislosti současně upozorňuje na pro něho nepříznivé následky, jež by mohlo vyvolat obstrukční jednání insolvenčního správce, vzal-li by žalobu podanou v souvisejícím řízení zpět.

Konečně dovolatel vyjadřuje přesvědčení, podle něhož při posouzení vykonatelnosti pohledávky nelze vycházet pouze z toho, jak bude pohledávka posouzena insolvenčním správcem, respektive z toho, zda insolvenční správce věřitele vyzve k uplatnění nároku u soudu či nikoliv.

Proto požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

Pro incidenční spory jsou ustanovení občanského soudního řádu o přípustnosti dovolání přiměřeně aplikovatelná podle ustanovení § 7 odst. 1 insolvenčního zákona.

Rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (do 31. 12. 2012) se podává z bodu 7., článku II., zákona č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Dovolání žalobce je přípustné podle ustanovení § 239 odst. 2 písm. a) o. s. ř., a je i důvodné.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení § 83 odst. 1 o. s. ř. zahájení řízení brání tomu, aby o téže věci probíhalo u soudu jiné řízení.

Překážka věci zahájené brání tomu, aby byla projednána a rozhodnuta stejná věc, o níž již bylo dříve zahájeno jiné řízení. O stejnou věc jde tehdy, jde-li v pozdějším řízení o tentýž nárok nebo stav, o němž bylo již zahájeno jiné řízení, a týká-li se stejného předmětu řízení a týchž osob; není přitom samo o sobě významné, mají-li stejné osoby v různých řízeních rozdílné procesní postavení, například vystupují-li v jednom řízení jako žalovaní a v druhém jako žalobci. Tentýž předmět řízení je dán tehdy, jestliže tentýž nárok nebo stav vymezený žalobním petitem vyplývá ze stejných skutkových tvrzení (ze stejného skutku), jimiž byl uplatněn. Řízení se týká týchž osob i v případě, jestliže v pozdějším řízení vystupují právní nástupci osob, které jsou (byly) účastníky dříve zahájeného řízení (srov. např. důvody rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 21 Cdo 1002/2005, uveřejněného v časopise Soudní judikatura č. 3, ročník 2006, pod číslem 32 nebo důvody rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2011, sp. zn. 29 Cdo 328/2009, uveřejněného pod číslem 137/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Jak je zřejmé z obsahu spisu, v projednávané věci je předmětem řízení požadavek na určení, že vykonatelná zajištěná pohledávka žalobce ve výši 22 155 821,92 Kč s právem na oddělené uspokojení ze zpeněžení nemovitostí, přihlášená do insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka, je pohledávkou zjištěnou (ve smyslu ustanovení § 201 odst. 2 insolvenčního zákona), s tím, že pro

případ (in eventum), že soud nenalezne důvody pro vydání výše uvedeného rozsudku, žalobce navrhuje vydání rozsudku, jímž bude určeno, že vykonatelná zajištěná pohledávka ve výši 22 155 821,92 Kč je po právu s právem na oddělené uspokojení ze zpeněžení nemovitostí.

Předmětem souvisejícího řízení (vedeného u insolvenčního soudu pod sp. zn. 41 ICm 1036/2011) je žaloba insolvenčního správce proti přihlašovateli pohledávky (žalobci v projednávané věci) o určení, že pohledávka věřitele přihlášená do insolvenčního řízení dlužníka, jako pohledávka vykonatelná a zajištěná ve výši 22 155 821,92 Kč, není po právu a není zajištěna majetkem dlužníka.

Právní závěr odvolacího soudu ohledně překážky litispendence neobstojí již proto, že odvolací soud pominul skutečnost, že se žalobkyně (dle petitu žaloby) domáhá určení pravosti (vykonatelné) pohledávky a práva na uspokojení ze zajištění pouze pro případ, že nebude vyhověno „primárnímu" požadavku na určení, že vykonatelná zajištěná pohledávka s právem na uspokojení ze zajištění je (ve smyslu ustanovení § 201 odst. 2 insolvenčního zákona) pohledávkou zjištěnou.

Přitom není pochyb o tom, že výše uvedený „primární" žalobní požadavek je zcela odlišný od předmětu řízení v souvisejícím řízení, jímž je žaloba insolvenčního správce na určení, že pohledávka není po právu a není zajištěna majetkem dlužníka.

V této souvislosti nelze přehlédnout ani to, že na rozdíl od žaloby na určení popřené pohledávky (§ 198 insolvenčního zákona), popřípadě žaloby na popření vykonatelné pohledávky (§ 199 insolvenčního zákona), žalobu o „zjištění vykonatelné pohledávky" (odůvodněnou výslovným odkazem na ustanovení § 201 odst. 2 insolvenčního zákona) insolvenční zákon výslovně neupravuje a skutečnost, že vykonatelná pohledávka je zjištěna, je – ve smyslu odkazovaného ustanovení − pouze důsledkem toho, že nebyla včas podána žaloba na její popření nebo že taková žaloba byla zamítnuta anebo řízení o ní skončilo jinak než rozhodnutím ve věci samé (srov. § 201 odst. 2 insolvenčního zákona).

Konečně v poměrech projednávané věci je navíc zjevné, že insolvenční řízení je vedeno ohledně majetku zástavního dlužníka (odlišného od osobního dlužníka).

Podle ustanovení § 196 insolvenčního zákona popření výše pohledávky nemá vliv na její pořadí. Popření pořadí pohledávky nemá vliv na pravost nebo výši pohledávky (odstavec 1). Popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění má však u zajištěného věřitele, který může tuto pohledávku vůči dlužníku uspokojit pouze z majetku poskytnutého k zajištění, tytéž účinky jako popření pravosti pohledávky, a bylo-li toto právo popřeno jen zčásti, tytéž účinky jako popření výše pohledávky (odstavec 2).

Spor o právo na uspokojení přihlášené pohledávky ze zajištění je svou podstatou sporem o výhodnější (přednostní) pořadí uspokojení přihlášené pohledávky a jako takový je v úpadkovém právu tradičně vnímán jako spor o pořadí pohledávky; srov. v režimu zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, např. body I. a XXXI. stanoviska občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 1998, Cpjn 19/98, uveřejněného pod číslem 52/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (dále jen „stanovisko"), str. 169-170 (345-346) a str. 200-201 (376-377). Tomu pro insolvenční řízení odpovídá dikce ustanovení § 195 insolvenčního zákona, jež určuje, že o popření pohledávky co do jejího pořadí jde i tehdy, je-li popíráno právo na uspokojení pohledávky ze zajištění.

Spor o pořadí pohledávky pro účely jejího uspokojení v insolvenčním řízení je přitom (bez ohledu na to, zda jde o pohledávku vykonatelnou) vždy sporem zahajovaným věřitelem, který pohledávku přihlásil (přihlášeným věřitelem). To platí i u vykonatelných pohledávek; rozhodnutím, popřípadě listinou, která je exekučním titulem, na základě kterých se pohledávka stala vykonatelnou, byl totiž stanoven jen základ a výše pohledávky. Pořadí ani právo na uspokojení ze zajištění nejsou řešeny

(pokryty) exekučním titulem, a proto v tomto směru platí postup, jaký zákon určuje pro podání žalob v incidenčních sporech u nevykonatelných pohledávek. Pro poměry založené zákonem o konkursu a vyrovnání vyložil Nejvyšší soud tuto otázku opět již pod bodem XXXI. stanoviska (str. 203 /379/), přičemž jde o závěry plně uplatnitelné i na popření pořadí pohledávky, včetně popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění, v insolvenčním řízení vedeném podle insolvenčního zákona.

Ustanovení § 196 odst. 2 insolvenčního zákona pak obsahuje pravidlo, které respektuje zvláštní povahu pohledávky přihlášené do insolvenčního řízení nikoliv jako osobní pohledávka věřitele vůči jeho osobnímu dlužníku, nýbrž (jen) z titulu zajištění − dlužník je pouze osobou, která svým majetkem zajišťuje pohledávku věřitele vůči jinému (osobnímu) dlužníku (v poměrech „zástavní pohledávky“ srov. k tomu v literatuře např. Bureš, J. – Drápal, L.: Zástavní právo v soudní praxi, 2. vydání, Praha, C. H. Beck 1997, str. 16 a 17, a v rozhodovací praxi soudů např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 29 Odo 396/2003, uveřejněný pod číslem 31/2007 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1612/96, uveřejněné pod číslem 30/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 12. 1997, sp. zn. 2 Cdon 967/97, uveřejněné pod číslem 46/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

V takovém případě totiž popření pořadí pohledávky spočívající v popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění nutně vede i k zásahu do podstaty přihláškou uplatněné pohledávky (co do její pravosti nebo výše), jelikož bez práva na uspokojení pohledávky ze zajištění nemá věřitel důvod vůči dlužníku, jenž není jeho osobním dlužníkem, cokoliv přihlásit.

Proto také ustanovení § 196 odst. 2 insolvenčního zákona pro tento případ vysvětluje, že oproti obecnému pravidlu plynoucímu z dikce § 196 odst. 1, věty druhé, má popření pořadí pohledávky spočívající v popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění u zajištěného věřitele, který může tuto pohledávku vůči dlužníku uspokojit pouze z majetku poskytnutého k zajištění, tytéž účinky jako popření pravosti pohledávky, a bylo-li toto právo popřeno jen zčásti, tytéž účinky jako popření výše pohledávky. Na tom, že jde ve smyslu § 195 insolvenčního zákona o popření pořadí pohledávky, při kterém podává žalobu o určení pořadí vždy přihlášený věřitel (lhostejno, zda zajištěná pohledávka je pohledávkou vykonatelnou), ustanovení § 196 odst. 2 insolvenčního zákona ničeho nemění.

Uvedené přitom platí bez zřetele k tomu, zda popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění je odůvodněno zánikem zajištěné (byť i vykonatelné) pohledávky nebo (při nezpochybněné existenci zajištěné pohledávky) jen neexistencí zajištění (např. námitkou neplatného vzniku zástavního práva).

Jinými slovy, je-li popřeno právo na uspokojení pohledávky ze zajištění v poměrech předvídaných ustanovením § 196 odst. 2 insolvenčního zákona, pak bez ohledu na důvody popření (tj. bez ohledu na to, zda je popřena /jen/ pravost /existence/ pohledávky vůči osobnímu dlužníku /odlišnému od zástavního dlužníka, ohledně jehož majetku je vedeno insolvenční řízení/, nebo zda je popřeno /jen/ právo na uspokojení ze zajištění /aniž by byla zpochybněna existence pohledávky vůči osobnímu dlužníku/, popř. zda je popřena jak existence pohledávky, tak i právo na uspokojení ze zajištění), podává žalobu na určení práva na uspokojení pohledávky ze zajištění věřitel pohledávky. Žalobu na popření práva na uspokojení pohledávky ze zajištění podanou insolvenčním správcem, jenž s účinky podle ustanovení § 196 odst. 2 insolvenčního zákona popřel právo na uspokojení pohledávky ze zajištění, soud jako podanou neoprávněnou osobou odmítne (§ 160 odst. 4, věta první, insolvenčního zákona); ustanovení § 198 odst. 3 insolvenčního zákona v daných poměrech aplikovat nelze. Skutečnost, že taková žaloba byla insolvenčním správcem podána dříve, než podal žalobu na určení práva na uspokojení ze zajištění věřitel, tak není překážkou, která by bránila tomu, aby následně podanou žalobu soud projednal a rozhodl o ní (není překážkou podle § 83 odst. 1 o. s. ř.).

Jelikož právní posouzení věci, na němž rozhodnutí odvolacího soudu spočívá, není správné a dovolací

důvod podle ustanovení § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř. byl dovolatelem uplatněn po právu, Nejvyšší soud rozhodnutí odvolacího soudu zrušil. Důvody, pro které neobstálo rozhodnutí odvolacího soudu, dopadají i na rozhodnutí insolvenčního soudu, proto Nejvyšší soud zrušil i je a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, a odst. 3 o. s. ř.).

Byť je žalobcem uplatněný požadavek „druhově“ podřaditelný incidenčním sporům předvídaným ustanovením § 159 odst. 1 písm. a) insolvenčního zákona, insolvenční soud v další fázi řízení nepřehlédne, že v rámci primárního petitu se žalobce domáhání (i) určení toho, že (…) pohledávka je zjištěna, tj. určení, se kterým insolvenční zákon výslovně nepočítá a u něhož bude nezbytné zkoumat i to, zda žalobce má na požadovaném určení naléhavý právní zájem ve smyslu § 80 písm. c) o. s. ř.